

Ninan K o s h y, *Wolność religijna w zmieniającym się świecie*, WAM Kraków 1998, ss. 184.

Wolność religijna to zagadnienie, które jest także aktualne w dzisiejszym świecie. Ciągła refleksja nad wolnością religijną nie pozostaje tylko w sferze teorii, lecz jest koniecznością w czasach wzrastającej liczby kontaktów ludzi różnej wiary oraz odmiennych przekonań. Obecnie promowanie i ochrona wolności religijnej jest tym tematem z zakresu praw osoby ludzkiej, któremu nadaje się w świecie należne miejsce i rangę. Dlatego z uwagą odnotować należy powyższą pozycję książkową, która jest owocem pogłębionej analizy natury wolności religijnej i wynikających z niej implikacji. Autor, Ninan Koshy, Hindus z pochodzenia, był swego czasu przewodniczącym Komisji Kościołów do Spraw Międzynarodowych w ramach Światowej Rady Kościołów (WCC) i na tym stanowisku osiągnął dobry wgląd w istotę i rolę religii w zakresie życia społeczności narodowych i międzynarodowych. Zajmował się także przyczynami i zakresem konfliktów religijnych, które w sposób bezpośredni wpływały na życie wielu ludzi.

Autor rozpoczyna przedstawianie swoich refleksji od ukazania dzisiejszej sytuacji w zakresie pojmowania i zagwarantowania wolności religijnej w skali całego świata. Czyni to za pomocą konkretnych przypadków, które w jednoznaczny sposób pokazują, że wolność religijna jest we współczesnym świecie jest w wielu krajach gwałcona i deprecjonowana. Autor w konkluzji stwierdza, że cały świat, co jakiś czas dowiaduje się o naruszaniu praw i swobód religijnych, które stale zdarzają praktycznie we wszystkich zakątkach ziemi. Tworzą one szeroki zakres różnorodnych przypadków począwszy od samosądów nad członkami duchowieństwa, a skończywszy na zakazie pewnych specyficznych sposobów wyrażania przekonań czy też wierzeń religijnych.

W dalszej kolejności Ninan Koshy zastanawia się nad rozumieniem wolności religijnej, która jest czymś złożonym i trudnym do zdefiniowania ze względu na to, że tworzy ją wiele czynników. Do nich zalicza autor państwo, ugrupowania religijne, większe wspólnoty i wreszcie poszczególne osoby ludzkie. Wzajemne oddziaływania pomiędzy nimi, które zależą od konkretnych okoliczności, kształtują pojęcie oraz wpływają na rozumienie, zakres i rozmiar wolności religijnej. W swoich analizach stwierdza, że: „przekonania religijne są częścią wewnętrznej, duchowej wolności ludzkiego istnienia. Dla wierzącego duchowa wolność zapewnia bezpośredni kontakt człowieka z Bogiem. Ta właśnie wolność nadaje sens dalszym dyskusjom o swobodach religijnych. Z chwilą zmanifestowania tych przekonań wkraczamy w sferę zewnętrzną wolności religijnej, z którą wiążą się nierozłącznie polityczne prawa i przywileje oraz cały aspekt społeczny. Można tutaj zaliczyć przestrzeganie zwyczajów religijnych i ceremonii przynależnych danym stowarzyszeniom religijnym czy grupom wierzących, które to obrzędy i ceremonie są wyrazem oddania wierze, odbijają jej nauczanie i są formą propagowania jej. Ogólnie przez wolność religijną rozumie się wolność do takiego właśnie zewnętrznego okazywania wiary” (s. 46) Autor ukazuje, że nie tylko Kościoły i organizacje chrześcijańskie, ale również Organizacja Narodów Zjednoczonych i organizacje świeckie potwierdzają, że podstawy wolności religijnej opierają się o jedyną i niepowtarzalną godność, która przysługuje tylko osobie ludzkiej. Wolność religijna umieszczana jest we wszystkich katalogach praw człowieka i zajmuje tam wyjątkowe i szczególne miejsce. Uzyskuje ona pełne znaczenie wyłącznie w szerokim kontekście ludzkich praw. Łamanie wolności religijnej jest z kolei często powiązane z łamaniem podstawowych i niezbywalnych praw ludzkiej osoby i ze zbrodniami przeciwko ludzkości.

Wolność religijna a państwo i inne religie, to następne problemy, którymi zajmuje się Ninan Koshy w swoim opracowaniu. Odnośnie do relacji wolność religijna a państwo, stoi na

stanowisku, że państwo jako instytucja dysponuje najwyższą władzą polityczną i siłą niezbędną do zapewnienia właściwego porządku i kierunku rozwoju społeczeństwa. Podobnie jak w przypadku wielu innych praw człowieka zakłada się, że władza, która nadaje bądź uznaje wolność religijną, jest władzą prawomocną. Obowiązkiem państwa jest nie tylko uznanie i aprobowanie wolności religijnej, lecz również ochrona jej przed wieloma pozaprawnymi zabiegami, które zmierzałyby do jej zakłócenia bądź zniesienia. Państwo winno w sposób bezstronny stosować wielorakie środki, które zagwarantują instytucjom religijnym właściwą egzystencję i wszechstronny rozwój. W zakresie problematyki wolności religijnej a innych religii, autor ukazuje w pierwszym rzędzie celem lepszego zrozumienia ewolucję tego zagadnienia w dziejach ludzkości. Ukazuje tolerancję i nietolerancję jednych religii wobec drugich religii, analizując chrześcijaństwo, buddyzm, judaizm i islam. Jego uwaga szczególnie koncentruje się na Kościele katolickim, który okazał się wielokrotnie konserwatywny w otwieraniu się na inne religie, aż do utworzenia Inkwizycji włącznie. Zachodnie chrześcijaństwo potrzebowało dużo czasu i wiele trudu, by zaakceptować wolność religijną jako fundamentalne prawo każdego człowieka. Kościelne i teologiczne poparcie dla wolności religijnej przyszło dopiero po tym, jak została ona zaakceptowana prawie na całym świecie. Swoje refleksje autor kończy stwierdzeniem, że: „Poprzez kilkanaście wieków Kościół wykorzystywał niewłaściwie swoją władzę i wpływy, jakie posiadał, co prowadziło nie tylko do nietolerancji, lecz również do prześladowania tych, którzy mieli odmienne poglądy” (s. 94) Najważniejszym dziś zadaniem Kościoła katolickiego i innych Kościołów jest aktywne popieranie dialogu międzyreligijnego i twórcze poszukiwanie sposobów umacniania życia społecznego poprzez głoszenie wolności religijnej.

W życiu politycznym wielu krajów religia odgrywa dziś istotną rolę. To znaczenie pierwiastka religijnego ujawnia się także w wielu konfliktach natury etnicznej i narodowej i przez Światową Radę Kościołów zostało ujęte następująco:

- religia jest składnikiem nacjonalizmu;
- czynniki religijne generują napięcia i konflikty, których korzenie są natury socjopolitycznej bądź ekonomicznej;
- czynniki i uczucia religijne są rozmyślnie używane do podwyższenia napięcia;
- religijny fundamentalizm wpływa na politykę państwa w sposób zasadniczy;
- konflikty religijne są wykorzystywane przez siły zewnętrzne do destabilizacji kraju.

Każdy z tych wymienionych powyżej czynników według autora ma istotne znaczenie dla szeroko rozumianej wolności religijnej. Dowodzi On, że obecnie w skali całego świata mamy do czynienia z renesansem religii. Tworzą się więc siłą rzeczy nowe wyznania i religie, których popularność bierze się z faktu, że dotychczasowe organizacje i religie, nie są w stanie zaspokoić duchowych potrzeb człowieka. Źródła watykańskie podają, że nowe ruchy religijne są odpowiedzią na poszukiwanie przynależności bądź poczucia wspólnoty, które ujawniają się w każdej osobie ludzkiej. To właśnie współczesny człowiek coraz częściej stawia sobie pytania: o poszukiwanie tożsamości kulturowej, o poszukiwanie transcendencji, duchowego przewodnictwa, zaspokajania ludzkiej wyobraźni i dążenia do uczestnictwa w życiu przyszłym. Tworzące się nowe religie mają dać wyczerpującą odpowiedź na powyższe dylematy współczesnego życia.

Ewolucja ekumenicznej myśli o wolności religijnej zarysowana przez oświadczenia i dokumenty Światowej Rady Kościołów, stanowi następny etap rozważań naszego autora. Podstawowe elementy wolności religijnej, tak jak je pojmuje (WCC), polegają na zagwarantowaniu następujących praw: każda osoba ma prawo określić swoją wiarę i swoje religijne *credo*; każdy człowiek ma prawo wyrazić swoje wierzenia religijne w sprawowaniu kultu, nauczaniu, praktykowaniu i publicznym mówieniu o znaczeniu swojej wiary dla stosunków społecznych i po-

litycznych; każdy ma prawo stowarzyszać się i organizować z innymi w celach religijnych; każda organizacja religijna założona bądź prowadzona zgodnie z prawami jednostek jest niezależna w formułowaniu swojego statutu i swoich praktyk podejmowanych dla wypełnienia obranych przez siebie celów. Ninan Koshy w bardzo zręczny i przystępny sposób prezentuje liczne teksty z różnych konferencji, zjazdów, zgromadzeń i spotkań WCC, które podejmowały zagadnienie wolności religijnej od 1948 roku po czasy współczesne. W konkluzji dochodzi do przekonania, iż istnieje obecnie stała potrzeba, by Kościoły członkowskie i WCC nie ustawały w penetracji i alarmowaniu o wszelkich aktach naruszania wolności religijnej i zwiększały moralną i materialną pomoc dla tych, którzy z powodu swoich religijnych przekonań czy praktyk przeżywają kłopoty lub prześladowania.

W kolejnej części tego opracowania autor podejmuje próbę przeanalizowania stanowiska Kościoła rzymskokatolickiego wobec wolności religijnej. Najwięcej miejsca poświęca *Deklaracji o wolności religijnej* Soboru Watykańskiego II nazywając ją „ważną cenzurą w poszukiwaniu wolności Kościoła powszechnego” (s. 148) Podkreśla też zasługi Jana Pawła II w zagadnieniu wolności religijnej, który uczynił ją tematem swego orędzia na obchody Światowego Dnia Pokoju w 1988 roku. Według papieża wolność religijna, to fundamentalny składnik każdej osoby, jest rdzeniem struktury praw człowieka i dlatego jest niezastąpionym składnikiem dobra zarówno dla poszczególnej jednostki ludzkiej, jak i dla całego społeczeństwa. Zagwarantowanie wolności wyznawania i praktykowania religii, jest według Jana Pawła II podstawowym elementem pokojowej egzystencji ludzkiej. Autor stwierdza, że wolność religijna jest tym zagadnieniem, którym Kościół katolicki zajmuje się ze względu na politykę wielu państw, jak również na zakres wolności innych Kościołów.

Ostatni rozdział tego opracowania poświęcony jest Organizacji Narodów Zjednoczonych, która jako instytucja międzynarodowa, odgrywa dziś ważną rolę w zajmowaniu się sprawami wolności religijnej. Autor stara się przy pomocy raportów i dokumentów tej organizacji przedstawić rzeczywisty obraz wolności religijnej w dzisiejszym świecie. Stwierdza, że współczesne rządy na ogół zwracają uwagę na problem wolności religijnej, jednak są jeszcze na świecie takie regiony, w których ta wolność jest naruszana, a swobody religijne ograniczane. Postuluje więc umocnienie instytucji i procedur ONZ przy współpracy i poparciu WCC, celem poszanowania religijnej wolności w świecie.

Prezentowana pozycja książkowa ukazuje istotną i ważną rolę religii w budowaniu społeczności międzynarodowej opartej na poszanowaniu podstawowych i niezbywalnych praw osoby ludzkiej. Uważna jej lektura prowadzi do wniosku, że w dzisiejszym pluralistycznym świecie, kiedy mówimy o wolności religijnej, musimy mówić o takiej wolności, która dotyczy wszystkich religii. Nowa świadomość obecności i odniesień do odmiennych religii wymaga odrzucenia na bok wzajemnych stereotypów i zastąpienia ich rzeczywistością autentyczną. Istotny jest więc wysoki stopień wyczulenia na inne religie, który naznaczony jest postawą szacunku i zrozumienia. Pełna wolność religijna to nie tylko niezależność od zewnętrznych wymuszeń i nacisków, ale także od nacisków i ograniczeń praw człowieka wewnątrz każdej poszczególnej wspólnoty religijnej. Budowanie zgody religijnej jest istotnym działaniem na rzecz pokoju w świecie, ale musi się opierać na międzyreligijnym dialogu. Ninan Koshy zasługuje na pełne uznanie za napisanie tej książki z dwóch przynajmniej przyczyn. Po pierwsze dlatego, że ukazał w jasny i prosty sposób, iż efektywne zaangażowanie się w sprawy wolności religijnej musi rozpocząć się krytycznym przyjrzeniem się samemu sobie. Nie mogą się nią zajmować ludzie o wątpliwej tolerancji. Po wtóre, widać w tym opracowaniu olbrzymie praktyczne doświadczenie autora w podejmowanym zagadnieniu. Wynika ono przede wszystkim z długiego okresu działalno-

ści w Światowej Radzie Kościołów, gdzie miał okazję spotkać się w praktyce z wieloma sytuacjami łamania i deprecjacji wolności religijnej. Podkreślić należy także jasność wywodów, komunikatywny i jasny język oraz umiejętność cytowania fachowej literatury. Mankamentem tego opracowania jest to, że niektóre problemy są zbyt szczegółowo potraktowane, inne zaś tylko marginalnie zasygnalizowane. Zbyt powierzchownie i ogólnie została ukazana rola Kościoła katolickiego w poruszonym zagadnieniu, tylko Sobór Watykański II i częściowo nauczanie Jana Pawła II. Za mało też w moim odczuciu autor poświęcił miejsca w swych analizach innym Kościołom, religiom i wyznaniom, które poprzez swoje nauczanie i działalność wydatnie przyczyniły się do dzisiejszego rozumienia i przestrzegania prawa do wolności religijnej. Mimo tych uwag, a raczej wątpliwości, jestem przekonany, że lektura tej książki umożliwi czytelnikom zdobycie głębszego zrozumienia istoty i roli, jaką we współczesnym zmieniającym się świecie odgrywa wolność religijna. Budowanie zgody religijnej uznać należy dzisiaj za jedno z najważniejszych zadań, jakie stoi przed całą społecznością międzynarodową. Prawo do wolności religijnej, które ma swoje najgłębsze uzasadnienie w nienaruszalnej godności ludzkiej osoby, jest w swej istocie niezbywalne i nieusuwalne, a jego obrona jest integralną częścią misji Kościoła.

ks. Jarosław Koral SDB